

Jokamiehen oikeuden rajoista

Ilari Hovila

Lapin yliopisto, Oikeustieteiden tiedekunta

PL 122, 96101 Rovaniemi

E-mail: ilari.hovila(at)ulapland.fi

Tiivistelmä

Jokamiehenoikeuksilla tarkoitetaan yleiskäyttöoikeuksia, joiden nojalla jokaisella on mahdollisuus hyödyntää esimerkiksi ympäristön tarjoamia luonto- ja virkistysarvoja sekä luonnontuotteita. Oikeuksien käytölle on tunnusomaista se, että käyttäminen ei edellytä maan omistajan lupaa eikä käyttämisestä tarvitse maksaa korvausta. Jokamiehenoikeuksien käyttöä kuitenkin rajoittaa haitattomuusvaatimus. Artikkelin pyrkii selvittämään maa-alueilla tapahtuvan yleiskäytön ulottuvuutta. Missä menee raja vapaasti sallitun yleiskäytön ja maanomistajan tai muun oikeudenhaltijan suostumusta vaativan toiminnan välillä? Haitattomuuskynnyksen ylittymisen arviointiin on pyritty löytämään tulkintamalleja ja esimerkkejä lainsäädännöstä, oikeuskäytännöstä ja käytännössä esiin nousseista tilanteista. Haitattomuuskynnyksen arvioinnissa ei voida tukeutua pelkästään kirjoitetun lain säännöksiin, vaan jokamiehen oikeuksien luonteesta johtuen myös maan tavalle ja tapauskohtaiselle arvioinnille on annettava merkitystä.

Avainsanat: Jokamiehenoikeus, luonto, maankäyttö, lainsäädäntö, haitattomuus

Abstract

Everyman's rights refer to rights of the public to enjoy the natural and recreational values and natural products provided by the environment. Characteristic of the exercise of these rights in land areas is that one need not obtain permission from or make any payment to a landowner for use of the land. One restriction on the exercise of the rights, however, is the requirement that public use cause no harm. The article undertakes to clarify the nature of public use in land areas, addressing the question: Where can we draw the line between unrestricted public use and activities requiring permission of the owner of the land or other right-holder? The research examines legislation, case-law and custom to find interpretive models and examples that might facilitate assessment of whether the harmfulness threshold has been crossed. This determination cannot rest on the letter of the law alone, for the very nature of everyman's right requires that custom and case-by-case assessment also be given due consideration.

Key words: Everyman's rights, nature, land use, legislation, harmfulness

Käsikirjoitus vastaanotettu 25.2.2015, ennakkotarkistettu 2.6.2015, korjattu versio vastaanotettu 22.6.2015, hyväksytty julkaistavaksi 30.11.2015

Johdanto

Jokamiehen oikeuksilla tarkoitetaan yleiskäyttöoikeuksia, joiden nojalla jokaisella on mahdollisuus hyödyntää esimerkiksi ympäristön tarjoamia luonto- ja virkistysarvoja sekä luonnontuotteita. Jokamiehen oikeudet kuuluvat ympäristöoikeuden yleiseen käsitteistöön. Näiden oikeuksien käytölle on tunnusomaista se, että toisen omaisuuden kohdistuva käyttövalta ei perustu omistusoikeuteen tai erityisiin oikeuksiin. Kysymyksessä ovat kaikille kuuluvat yleisoikeudet, joiden käytön piiriä tosin rajoittaa haitattomuusvaatimus. Yleiskäyttöoikeuksien käyttämisestä ei tarvitse maksaa korvausta, mutta käytön estyminenään ei tavallisesti synnytä jokamiehen oikeuksien käyttäjälle puhevaltaa tai oikeutta korvaukseen. (Kuusiniemi 2001, 63-64.)

Viime vuosina erityisesti haitattomuusvaatimus on noussut julkisen keskustelun kohteeksi erityisesti Pohjois-Suomessa. Maanomistajat sekä paikalliset asukkaat ovat kokeneet, ettei perinteisiin jokamiehen oikeuksiin kuulu niiden kaupallinen ja organisoitu hyödyntäminen. Keskustelua on herättänyt esimerkiksi kaupallisten toimijoiden organisoima laajamittainen marjanpoiminta. Myös erilaisten matkailu- ja ohjelmapalveluyritysten tarjoamat aktiviteetit ovat saattaneet tukeutua jokamiehen oikeuksiin sillä tavoin, että esiin on noussut kysymys yleiskäyttöoikeuden sallituista rajoista.

Jokamiehen oikeuksista puhuttaessa voidaan käyttää myös rinnakkaista käsitettä yleiskäyttöoikeus. Jokamiehen oikeuteen käsitteenä on vanhastaan saatettu liittää ajatus yksityishenkilöstä oikeuden käyttäjänä. Jokamiehen oikeus ei olekaan kovin kuvaava termi esimerkiksi vesialueiden laajojen ja taloudellisesti merkittävien yleiskäyttöoikeuksien kohdalla. (Vihervuori 1998, 300-301; 2001, 692.) Vesialueiden yleiskäyttöoikeuksiin perustuva hyödyntäminen on jo varhain ollut lainsäädännössä maa-alueita tarkemmin sään-

nely. Selityksenä tälle voidaan pitää vesialueiden omistussuhteiden poikkeamista maalla sijaitsevista kiinteistöistä. Yksityiset vesialueet ovat isojaosta lähtien olleet pääsääntöisesti kylän kiinteistöjen yhteisomistuksessa, jolloin puhevallan hajanaisuuden vuoksi neuvotteluyhteys alueen käyttämisestä on ollut maa-alueita vaikeammin toteutettavissa. Vesialueiden yleiskäytöllä on perinteisesti ollut myös huomattavaa taloudellista merkitystä, muun muassa liikenteen, uiton ja kalastuksen johdosta. Yleiskäytön oikeudelliselle ohjaukselle on tältä osin ollut käytännön tarve, jonka vuoksi käyttöoikeuksia toteavia säännöksiä on otettu muun muassa vesi- ja kalastuslainsäädäntöön. Vesioikeudessa sallitaan nimenomaisesti esimerkiksi vesien pieni yleiskäyttö, johon kuuluvat muun muassa uiminen ja peseytyminen vesistössä sekä suuri yleiskäyttö: vesistössä liikkuminen ja puutavaranto. Kalastuslainsäädäntö puolestaan tuntee niin sanotut yleiskalastusoikeudet, joiden mukaan onkiminen ja pilkkiminen ovat pääsääntöisesti kaikille vapaata. Koska vesialueiden yleiskäyttöön ja yleiskalastusoikeuksiin liittyvät kysymykset ovat yksityiskohtaisesti säädelty lainsäädännössä, rajataan tämän artikkelin tarkastelu ennen kaikkea maa-alueilla tapahtuvaan yleiskäyttöön, jossa myös maan tavalla on edelleen keskeinen rooli.

Artikkelissa selvitetään jokamiehen oikeuden ydinsisältö sekä paikannetaan jokamiehen oikeudet osaksi oikeusjärjestelmää. Tämä tarkoittaa pääasiassa maan tapaan perustuvan oikeusinstituution oikeusläheopillisen aseman selvittämistä sekä mahdollisten perusoikeuskytkösten hahmottamista. Huolimatta jokamiehen oikeuksien vahvasta sidonnaisuudesta maan tapaan myös maa-alueiden yleiskäyttöä koskevista oikeuksista on säännöksiä kirjoitetussa laissa. Se, että jokamiehen oikeuksista säädetään osaksi kirjoitetussa laissa ja osaksi oikeudet perustuvat maan tapaan, on omiaan aiheuttamaan tulkintaongelmia ja epäselvyyksiä. Pelkästään

kirjoitetussa laissa olevat säännökset eivät ole riittäviä määrittäessä esimerkiksi jokamiehenoikeuksien käytön rajoja. Artikkelit pyrkii selvittämään maa-alueilla tapahtuvan yleiskäytön ulottuvuutta – missä menee raja vapaasti sallitun yleiskäytön ja maanomistajan tai muun oikeudenhaltijan suostumusta vaativan toiminnan välillä? Artikkelit jakautuu yleiseen ja erityiseen osaan. Yleisessä osassa tarkastellaan jokamiehenoikeusinstituution paikkaa oikeusjärjestelmässä sekä instituution yleiseen käsitteistöön kuuluvaa haitattomuusvaatimusta. Erityisessä osassa määritetään maa-alueilla mahdollisen yleiskäytön ydin sisältö ja konkretisoidaan haitattomuuskynnystä esimerkein.

Perustuu sekä lainsäädäntöön että maan tapaan

Jokamiehenoikeuksien historia ulottuu pitkälle pohjoismaiseen maan tapaan ja instituutiolla on vakiintunut asema osana skandinaavisia oikeusjärjestelmiä. Jokamiehenoikeudet tunnustetaan ainakin Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Historiallisesti tarkasteltuna yleiskäyttöoikeuden kaltaisia toisen omistamaan maahan kohdistuvia oikeuksia syntyi siirryttäessä keräily- ja metsästyskulttuurista maanviljelykseen. Täsmällisemmin määriteltynä Ruotsi-Suomessa yleiskäyttöoikeuksista voidaan puhua sen jälkeen kun asumattomat erämaa-alueet olivat siirtyneet kruunulle 1500- ja 1600-lukujen aikana. Silloin näiden alueiden hyödyntämisestä tuli muodollisesti toisen omaisuuden käyttöä. Jo tätä ennen (Kristoferin maanlaki, 1442) oli ollut joitakin kirjoitettuja säännöksiä lähinnä yleiskäytön rajaamisesta rikosoikeudellisen vastuun kautta. Alun perin yleiskäytöllä oli läheinen kytkeä ihmisten jokapäiväisen elinkeinon harjoittamiseen ja kulkemiseen paikasta toiseen. Se ilmeni yleensä suhteena naapureihin ja muuhun paikallisväestöön sekä valtion omistamiin erämaihin. Maan tapa muotoutui

elinehtojen kannalta välttämättömien käytösmahdollisuuksien turvaamisen kautta. (Korpiaakko 1989, 41-78, Laaksonen 1980, 17-22; 1999, 163-165.)

Suomessa sekä maan tapa että kirjoitettu laki tunnustavat jokamiehenoikeudet. Molemmat oikeuslähteet on otettava huomioon yleiskäytön rajoja pohdittaessa, eivätkä pelkkä kirjoitetun lain säännökset riitä jokamiehenoikeuden sisällön ja rajojen tulkitsemiseen. Yleiskäyttöoikeuksien historiallisen kehityksen sekä nykyisen oikeuslähdeopillisen asemansa vuoksi myös maan tapa on otettava huomioon sekä varsinaisena oikeuslähteenä että tulkintavälineenä. Tapaoikeuden synty voidaan ilmaista muun muassa siten, että se mitä jatkuvasti toistetaan, muodostuu yleisessä käsityksessä velvoittavaksi käyttäytymissäännöksi, varsinkin kun se havaitaan tarkoituksenmukaiseksi ja kohtuulliseksi. Tapaoikeuden tulee yleensä täyttää kaikki seuraavat tunnusmerkit: (i) noudatettun käytännön tulee olla kestänyt pitkään ajan, (ii) käytännön tulee olla selvä ja yksiselitteinen, (iii) tapaa on noudatettu ilman poikkeuksia ja (iv) osapuolet ovat mieltäneet tavan sitovaksi. Tapaoikeuden oikeudellinen sitovuus perustellaan yleensä lainsäätäjän hiltajaisena hyväksyntänä. Hyväksyntään liittyy myös oikeusvarmuuden intressi, joka vaatii pitkään sovelletun ja jatkuneen tavan legalisoimista tai ainakin sen käsittämistä sitovana oikeusohjeena. (Aarnio 1989, 224-225; Tolonen 2003, 146.)

Maan tapa tunnustetaan Suomen oikeudessa velvoittavaksi oikeuslähteeksi. Oikeudenkäymiskaaren (OK) 1. luvun 11 §:ssä säädetään ”[M]aan tapa, jos se ei ole kohtuuton, olkoon tuomarilla myös ohjeena tuomitessansa, kun säädettyä lakia ei ole.” Myös vanhat tuomarin ohjeet, jotka edelleen on kirjattu vihreän lakikirjan alkulehdille, muistuttavat maan tavasta: ”Maantapa, kun se ei ole kohtuuton, pidettäköön lakina, jonka mukaan on tuomittava”. Oikeuslähdeopilli-

sesti maan tapaa voidaan pitää vahvasti velvoittavana ja pakollisena oikeuslähteenä silloin kun tiedetään, että tapaukseen soveltuva lainkohta ei ole. Kyseessä on tällöin kirjoitetun oikeuden aukkokohtaan täydentäminen tai heikosti säännellyn alueen normittaminen. Tämän lisäksi maan tavalle on tunnustettu tulkintavaikutus. Se voi toimia tulkinnallisena välineenä annettaessa sisältöä epäselvälle lainkohdalle. Paitsi yksittäiselle lainkohdalle, myös kokonaiselle oikeudelliselle instituutiolle – kuten jokamiehen oikeuksille – saattaa olla tarpeen antaa sisältöä oikeudellisella tulkinnalla. Tulkinnassa maan tavalla on lähinnä sallitun oikeuslähteen asema. OK 1:11 §, kuten vanhat tuomarinoheetkin, edellyttää maan tavalla oikeuslähteenä kohtuullisuutta. Kohtuusperiaate kontrolloi tavanomaisoikeudellisia normeja, sillä ne eivät ole syntyneet suunnitelmallisen päätöksenteon kautta kuten kirjoitettu oikeus. (Aarnio 1989, 224; Siltala 2003, 274; 304.) Kohtuullisuuden vaatimuksella on jokamiehen oikeuksien rajojen määrittelyssä erityinen merkitys. Kun jokamiehen oikeuksilta yleisesti edellytetään tilapäisyyttä, satunnaisuutta ja haittamuuttoa, voidaan kohtuullisuus suhteessa maanomistajaan nähdä täsmällisempien, maan tavassa muodostuneiden vaatimusten yläkäsitteenä.

Jokamiehen oikeuksien tukeutuessa kirjoitetun lain lisäksi vahvasti maan tapaan, viranomaistoiminnassa on saattanut esiintyä epäselvyyttä tällaisen tapaoikeuden suhteesta perustuslailliseen oikeusvaltioperiaatteeseen. Perustuslain (PL) (11.6.1999/731) 2.3 §:n mukaan ”Julksen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia”. Ilmaisua laki käytetään perustuslaissa kahdessa merkityksessä: tarkoittamaan eduskunnan säätämää lakia tai oikeusjärjestystä yleensä. Sitaatin ensimmäisessä lauseessa tarkoitetaan selvästi eduskuntalakia, mutta jälkimmäisessä lauseessa lailla viitataan laajasti koko oikeusjär-

jestykseen. (Jyränki 2000, 67 ja Saraviita 2000, 73.) Myös tapaoikeus on oikeusvaltioperiaatteen näkökulmasta ymmärrettävä lakina, jota julkisessa toiminnassa on noudatettava. Viranomaistoiminnan on siis tunnettava jokamiehen oikeuksien tulkinnan yhteydessä myös instituutioon sisältyvä tavanomaisoikeudellinen aines. Jokamiehen oikeuksia tarkastellaan yleensä kahden yksityisen oikeussubjektin välisenä suhteena, jolloin kiista käyttöoikeudesta tai mahdollisesta omaisuuden suojan loukkauksesta ratkaistaisiin yksityisoikeudellisenä riita-asiana tai rikostunnusmerkistön täytyessä mahdollisesti rikosprosessissa. Jokamiehen oikeudet vaikuttavatkin julkiseen valtaan ja lainsäätäjään ennen kaikkea tavoitteellisesti. Julkisessa toiminnassa on mahdollisuuksien mukaan pyrittävä ottamaan huomioon yleiskäyttöoikeuksien toteutuminen.

Perusoikeusnäkökulma jokamiehen oikeuksiin

Perusoikeusjärjestelmässä yleiskäyttöoikeudet saavat tukea ympäristöperusoikeuden (PL 20 §) ja liikkumisvapauden (PL 9.1 §) kautta. Ympäristöperusoikeuden mukaan julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön. Tällainen terveellisen ympäristön saatavuus voi toteutua muun muassa jokamiehen oikeuksien kautta vapaana luonnossa liikkumisena. Toisaalta PL 20 § ilmentää vastuuta luonnosta, joka kuuluu kaikille. Vastuullisuus voidaan yleiskäyttöoikeuksien yhteydessä liittää haittamuusvaatimukseen. Yleiskäyttöön nojaavassa toiminnassa on otettava huomioon yleinen vastuu luonnosta ja ympäristöstä sekä lisäksi erityinen vastuu maanomistajalle mahdollisesti aiheutuvista haitoista.

Liikkumisvapauten perusoikeutena puolestaan kuuluu, että Suomen kansalaisilla sekä ulkomaalaisilla on vapaus liikkua maassa. Tämän perusoikeuden yhtenä ulottuvuutena voidaan nähdä maan tapaan perustuvat joka-

miehenoikeudet, joita myös maassa laillisesti oleskelevat ulkomaalaiset saavat käyttää hyväkseen. Yleiskäyttöoikeuksia ei suoraan voi lukea PL 9.1 §:stä, mutta sanamuoto ”vapaus liikkua maassa” on tulkittava yhdessä vapaan liikkumisen tunnustavan maan tavan kanssa. Perustuslaillisen liikkumisoikeuden sisältö olisi erilainen ilman jokamiehenoikeinstituutiota. Oikeusjärjestelmän tunnustamat yleiskäyttöoikeudet laajentavat vapaan liikkumisen aluetta esimerkiksi tieverkoston ja merkittyjen reittien ulkopuolelle – myös toisen omistamille alueille. Liikkumisvapauden ulottuvuus on siis huomattavan erilainen verrattuna esimerkiksi keskieurooppalaisiin järjestelmiin, joissa liikkumista yksityisellä maalla voidaan huomattavasti rajoittaa.

Omaisuuksensuoja (PL 15 §) perusoikeutena määrittää viimekädessä jokamiehenoikeuksien rajoja. Toisaalta yleiskäytön voidaan ajatella olevan eräs omaisuudensuojan laillisista rajoituksista. Omistusoikeus, erityisesti maanomistusoikeus, käsitetään Suomessa vaikiintuneesti suhteellisena, jolloin sen sisältö muodostuu vasta oikeusjärjestelmä kokonaisuudessaan huomioon ottaen (Määttä 1999, 218–219; 235–238. Vrt. Hyvönen 2001, 108–129). Omaisuudensuojan suhteellisuus tarkoittaa, että tietyt yhteiskunnallisesti ja oikeudellisesti hyväksyttävät toimenpiteet ja instituutiot rajoittavat käytännössä omistajan absoluuttista määräämisvaltaa kiinteistöön. Jokamiehenoikeudet ovat yksi näistä absoluuttista omistusoikeutta rajoittavista instituutioista. Tällaiset omistusoikeuden rajoitukset eivät kuitenkaan saa estää kiinteistön normaalia, kohtuullista ja järkevää käyttöä.

Perusoikeus uudistuksen yhteydessä 1990-luvulla harkittiin jokamiehenoikeuksien ottamista osaksi perusoikeussäätelyä. Perusoikeuskomitean mietinnössä ympäristöperusoikeuden yhteyteen esitettiin mainintaa ”perinteisestä oikeudesta liikkua luonnossa sitä vahingoittamatta”. Sanonnalla tarkoitettiin pohjoismaiselle oikeuskulttuurille tyypil-

listä jokamiehenoikeinstituutiota. Jokamiehenoikeuksien sääntelemättömyyden johdosta ehdotetulla maininnalla ei olisi tarkoitettu nostaa perustuslain tasolle mitään täsmällisesti lueteltavissa ja rajattavissa olevaa yleiskäyttöoikeuksien ryhmää. Viittauksella perinteiseen oikeuteen tarkoitettiin, että puheena olevan instituution sisältö selviäisi tulkitsemalla moninaista lähdeaineistoa ja toisaalta, että yleiskäyttöoikeuksia olisi edelleen käytettävä luonnon vaatimuksia ja muiden ihmisten oikeuksia kunnioittavalla tavalla. (Perusoikeuskomitea 1992, 362; vrt. Hyvönen 1993, 263–264.) Yleiskäyttöoikeus olisi siis tunnustettu perusoikeutena, mutta tarkempi määrittely olisi edelleen jäänyt pääosin kirjoittamattoman maan tavan varaan.

Valmistelun seuraavassa vaiheessa Perusoikeustyöryhmä ei kuitenkaan sisällyttänyt jokamiehenoikeutta toteavaa säännöstä ehdotukseensa. Poisjättämistä perusteltiin maan tapaan pohjautuvan instituution erityisluonteella, jonka tarkkarajainen määrittely lainsäädännössä tuottaa ongelmia. Työryhmä totesi kuitenkin yleiskäyttöoikeuksien saavan välillistä tukea ympäristöperusoikeussäännöksen ja liikkumisvapauden kautta. Myöskään hallituksen esitykseen perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta ei sisällytetty mainintaa jokamiehenoikeuksista. (Perusoikeustyöryhmä 1992, 106 ja HE 309/1993 vp.) Ympäristövaliokunta kiinnitti huomiota siihen, että perusoikeuskomitean mietinnöstä poiketen hallituksen esitykseen ei sisällynyt säännöstä jokamiehenoikeuksista. Ympäristövaliokunta piti tärkeänä, että nämä pohjoismaiseen oikeuskulttuuriin kuuluvat perinteiset yleiskäyttöoikeudet säilyisivät tulevaisuudessakin. Tämän vuoksi valiokunta piti harkinnan arvoisena suojata näitä oikeuksia perustuslailla. (YmVL 2/1994.) Perustuslakivaliokunta puolsi ympäristövaliokunnan kannasta huolimatta hallituksen esityksessä omaksuttua ratkaisua, sillä jokamiehenoikeudet eivät instituutiona niinkään liity julkisen

vallan ja yksilön väliseen vertikaaliseen suhteeseen, kuten valtaosa perusoikeuksista, vaan omistajan ja jokamiehen oikeuden haltijan väliseen horisontaaliseen suhteeseen. Myös sisällöllinen epämääräisyys ja rajaamiseen liittyvät vaikeudet puolsivat perustuslakivaliokunnan lausunnossa sitä, että yleiskäyttöoikeudet ilmenevät perusoikeuksista vain välillisesti. (PeVM 25/1994. Vrt. Ruotsin Regeringsformen 2 kap. 15.4 §. ”Alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten oberoende av vad som föreskrivits ovan (om egendomsskydd).”)

Perustelua yksityishenkilöiden välisellä suhteella on kritisoitu muun muassa siksi, että esimerkiksi omaisuuden suoja ja ympäristöperusoikeudella on tunnustettu vertikaalisen vaikutuksen lisäksi olevan myös yksityisten oikeussubjektien välistä merkitystä. Ympäristöperusoikeus on ensisijassa tarkoitettu vaikuttamaan lainsäätäjän ja muiden norminantajien toimintaan. Silti ympäristöperusoikeuden perustelujen yhteydessä hallituksen esityksessä mainitaan lainsäädäntöä, esimerkiksi naapurussuhdelaki (13.2.1920/26), joka sääntelee suoranaisesti kahden yksityisen välistä suhdetta ja silti toteuttaa yleisempää vaatimusta saatavilla olevasta terveellisestä ympäristöstä. (Vihervuori 2004. Vrt. HE 309/1993 vp., 66.) Horisontaalisia oikeuksia ilmentävien perusoikeuksien tulisi esitetystä kriitikistä huolimatta olla tarkoin määriteltyjä. Jokamiehen oikeuksien vaikea määriteltävyys, verrattuna esimerkiksi omaisuuden suojaan, puoltaa niiden puuttumista varsinaisten perusoikeuksien joukosta.

Haitattomuusvaatimus ja haitattomuuskynnys

Kun jokamiehen oikeuksia pidetään omaisuuden sosiaaliseen sidonnaisuuteen kuuluvina yleisinä rajoituksina, on niiden oltava hyväksyttäviä myös omaisuuden suojan näkökulmasta. Tämä puolestaan edellyt-

tää haitattomuusvaatimuksen toteutumista. Haitattomuuskynnyksen kautta arvioidaan, milloin toiminta edellyttää maanomistajan suostumusta. Haitattomuutta voidaan pitää myös kohtuullisuuden ilmentymänä, jolloin toiminta täyttää tapaoikeuden nojalla muodostuneen legitiimin käytännön kriteerit. Jo vanhastaan jokamiehen oikeuksien käytön edellytyksenä on ollut se, ettei toiminta ole aiheuttanut vähäistä suurempaa haittaa kenellekään yksityiselle, hänen omaisuudelleen eikä myöskään laajemmalle yleisölle. Jokamiehen oikeus ei saa estää muita henkilöitä käyttämästä omia laillisia oikeuksiaan.

Yleiskäytön rajojen pääpiirteisessä arvioinnissa voidaan tukeutua rikosoikeudellisiin kriminalisointeihin. Haitattomuuskynnystä arvioitaessa lähtökohtana voidaan pitää kirjoitetun oikeuden säännöksiä muun muassa hallinnan loukkauksesta, kotirauhan rikkomisesta ja vahingonteosta. Harkinnassa on kuitenkin muistettava, että jokamiehen oikeudet ovat vahvasti ankkuroituneet maan tapaan, jonka kautta – yhdessä kirjoitettujen lainsäädännösten kanssa – oikeuksien lopullinen sisältö määräytyy. Pelkästään rikoslain kriminalisoinneilla ja tunnusmerkistöjen täyttymisen arvioinneilla ei täysin voida ratkaista toiminnan sallittavuutta. Harkinnassa on otettava huomioon myös maan tavasta johtuvat erityispiirteet. Rikosoikeudellinen rangaistavuus ja siviilioikeudellinen kiellettyvyys eivät ole yhteneväiset. Jos maanomistajan todellinen etu objektiivisesti arvioiden sitä vaatii, hän voi maan tapaan ja yksityisoikeuteen nojautuen kieltää yleiskäytön ja jokamiehen oikeuden on väistytävä (Laaksonen 1998, 588; Zitting & Rautiala 1976, 211). Rikosoikeudellisen rangaistavuuden puuttuminen ei näin välttämättä tee toiminnasta sallittua. Arvioinnissa on myös korostettava yksitaitapauksellista harkintaa.

Maanomistajan käytössä olevat tehokkaat yksityisoikeudelliset keinot kieltää toiminta, ovat kuitenkin tosiasiasa rajoittavat. Kysee-

seen voisi tulla vahingonkorvauskanne tai kieltotuomion hakeminen. Näillä keinoilla ei kuitenkaan välttämättä voi tehokkaasti estää haittaa aiheuttavaa toimintaa tai väärinkäytöksiä. Laaksonen on esittänyt mahdollisuutta, jossa maanomistaja voisi vaatia kunnalta tai valtiolta alueensa lunastamista sillä perusteella, että alueelle kohdistuva yleiskäyttö on muodostunut erittäin laajamittaiseksi. Vaatimusta voi perustella sillä, että yleiskäytön muodostama rasitus ei alueellisesti, laadullisesti ja määrällisesti jakaudu tasaisesti. Tietyt alueet ja kulkureitit ovat suositumpia kuin toiset ja suurin rasitus kohdistuu taajamien ympäristössä olevaan maastoon. (Laaksonen 1999,168; 174-175) Vastauksena Laaksonen ehdotukseen voidaan esittää ulkoilulaissa säädettyjen ulkoilureittien perustaminen. Perustaminen tapahtuu kiinteistötoimituksella, jossa määrätään mahdollisista haitoista aiheutuva korvaus maanomistajalle. (ulkoilulaki (13.7.1973/606) 1, 6 j 7 §:t sekä valtion retkeilyalueiden perustamisesta 16 ja 17 §:t.) Maanomistajalla ei kuitenkaan ole subjektiivista oikeutta saada ulkoilureittitoimitusta, vaikka hän katsoisi, ettei yleiskäytöstä aiheutuvaa haittaa ole enää kohtuudella siedettävä ilman korvausta.

Jokamiehenoikeuden edellytyksenä oleva haittattomuus rikosoikeudellisessa arvioinnissa

Hallinnan loukkauksesta säädetään Rikoslain 28 luvun 11 §:ssä. Tunnusmerkistön mukaan hallinnan loukkauksesta on tuomittava se, ”joka luvottomasti (2. kohta) käyttää toisen pihamaata kulkutienään taikka toisen hallinnassa olevaa maata rakentamalla, kaivamalla tai muulla sen kaltaisella tavalla tai (3. kohta) ottaa haltuunsa toisen hallinnassa olevaa maata taikka rakennuksen”. Hallinnan loukkauksena ei kuitenkaan pidetä tekoa, josta on aiheutunut ainoastaan vähäinen haitta. Rikoksessa on samanaikaisesti pürteitä sekä

kiinteän omaisuuden luvottomasta käytöstä että kotirauhan rikkomisesta. Tullakseen rangaistavaksi säännöksen 2. kohdan nojalla on maaperää käytettävä tavalla, joka tilapäisesti tai pysyvästi muuttaa sen ulkoisesti alkuperäisestä muodostaan toiseksi. Kolmannessa kohdassa rangaistavuus edellyttää, että haltijaa estetään tosiasiallisesti käyttämästä omaisuuttaan esimerkiksi pitkäaikaisesti oleskelemalla toisen alueella. (Lappi-Seppälä 1999, 630.)

Rangaistavan teon kynnys on hallinnan loukkauksen tunnusmerkistössä niin korkealla, että rinnastusta jokamiehenoikeuksien haittattomuuskynnykseen voidaan perustellusti kritisoida. Maan tavan mukaan kielletyksi katsottavaa haittaa maanomistajalle saattaa syntyä, vaikka hallinnan loukkauksen rikos-tunnusmerkistö ei täytyisi.

Yleiskäyttöoikeuksien rikosoikeudellisia rajoja määrittävät myös kriminalisoinnin kotirauhanrikkomisesta (rikoslaki 24 luku 1 §) sekä vahingonteosta (rikoslaki 35 luku 1 §). Vahingonteon tunnusmerkistö voi täytyä, jos esimerkiksi puustoa tai muuta luontoympäristöä turmellaan. Erityisesti viljellyt pellot ja metsäistutukset sekä muut erityiseen käyttöön otetut alueet ovat herkkiä ja niiden turmeleminen voi tulla rangaistavaksi vahingontekona. Vahingonteko tulee kuitenkin rangaistavaksi ainoastaan tahallaan tehtynä. Esinevahingon osalta tahallisuuteen kuuluu tietoisuus siitä, että teon kohde on toisen omistama ja teolla hävitetään tai vahingoitetaan tätä omaisuutta. Yleiskäyttöoikeuksien kannalta relevanttia kotirauhan rikkomisen tunnusmerkistössä on yksityiselle piha-alueelle annettu suoja. Omakotitalojen ja kesämökkien tontin on tyypillisesti katsottu suojatun kotirauhan piiriin, mutta toisaalta kotirauhan suojaamaa aluetta ei voi omaoimisesti ja muita sitovalla tavalla laajentaa esimerkiksi kieltokylteillä ilman objektiivista perustetta. (Majanen 1999, 775–777.)

Kotirauhan piiristä voidaan pyrkiä tekemään päätelmiä liikkumisvapauden rajojen

osalta. Kun yleiskäyttöoikeuteen nojaava liikkuminen on sallittua pihapiirin ulkopuolella, voidaanko kotirauhan tunnusmerkistöllä määrittää liikkumisvapaudenraja? Ongelmallista rajanveto rikostunnusmerkistön perusteella on ensinnäkin siksi, että kotirauhan rikkominen edellyttää ”luvatonta tunkeutumista” suojatulle alueelle. Tunkeutumisessa on kyse asetetun esteen ohittamisesta tai kiellon rikkomisesta; tunnusmerkistön täytyminen edellyttää siten tahallisuutta (HE 184/1999 vp., yksityiskohtaiset perustelut ja Nuutila 1999, 540–545). Tahallisuus on siis asetettu sekä vahingonteon että kotirauhan rikkomisen edellytykseksi. Jokamiehenoikeuksien luonteeseen kuitenkin kuuluu, että sallitun ja kielletyn toiminnan välistä rajaa ei voida arvioida tuottamuksen tai tahallisuuden kautta. Toiseksi kotirauhan tunnusmerkistöön kytkeytyy piha-alue, jonka määrittäminen rikosoikeudellisesti lienee yksiselitteistä. Yleiskäyttöoikeuteen nojaavan liikkumisen osalta piha-alueen tai pihapiirin määrittely tapahtuu kuitenkin maan tapaan pohjautuvan käytännön nojalla. Rikosoikeudessa käytetty täsmällinen piha-alueen määritelmä ja yleisemmällä tasolla laillisuusperiaatteen vaatima sanamuodonmukaisuus ei sovellu jokamiehenoikeuksien yhteyteen. Yleiskäytön rajojen harkinnassa on aina otettava huomioon paikalliset olosuhteet ja ratkaisu on siten yksittäistapauksellinen. Pihapiirin käsite voi pääkaupunkiseudulla olla suppeampi verrattuna esimerkiksi Pohjois-Suomen harvaan asuttuihin kyliin.

Maa-alueilla mahdollisen yleiskäytön ydinsisältö

Kulkeminen toisen maa-alueella on sallittua jalkaisin, suksilla, polkupyörällä tai muulla näihin verrattavalla tavalla, ei kuitenkaan pihamaalla eikä vahinkoa esimerkiksi viljelyksille tai istutuksille aiheuttaen. Maanomistaja ei saa ilman hyväksyttävää syytä kieltää

vapaata kulkemista. Luonnonsuojelulain (20.12.1996/1096) 36 §:n mukaan ”Maa- tai vesialueelle ei saa pystyttää sellaista kulkemisen, mairinnousun tai muun jokamiehen oikeuden käyttämisen kieltävää taulua, jonka asettamiseen ei ole lakiin nojautuvaa perustetta”. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty mielipiteitä, joiden mukaan kieltotaulujen pystyttämiskielto olisi maanomistajan oikeusturvaa loukkaava toimenpide. Jos yleiskäytön paisuminen olisi vaarassa vähitellen johtaa sellaiseen vahinkoon tai häiriöön, jota maanomistajan ei kohtuudella tarvitsisi enää sietää, olisi perusteltua voida ehkäistä toiminta kieltotauluilla. Perustuslakivaliokunta ei kuitenkaan nähnyt luonnonsuojelulain 36 §:ssä ongelmaa omaisuudensuojan tai maanomistajien oikeusturvan näkökulmasta. (Laaksonen 1998, 588.)

Toisen maalla sallitusta vapaasta kulkemisesta johtuu myös retkeilyyn liittyvän tilapäisen leiriytymisen ja telttailun sallittavuus. Yleiskäyttöön perustuvan leiriytymisen on tapahduttava riittävän etäällä asumuksista. Leiriytymisen ei tulisi tapahtua asumusten lähellä, vaikka liikkuminen näillä alueilla olisikin sallittu. Tarkkoja etäisyyksiä ei voida määrittää, sillä paikalliset olosuhteet on otettava huomioon arvioinnissa. Pidempiaikainen leiriytyminen (enemmän kuin pari päivää samalla alueella) ei kuitenkaan kuulu yleiskäytön piiriin. Pidempiaikaiseen leiriytymiseen liittyy yleensä avotulenteko, joka vaatii maanomistajan luvan. Pelastuslain (29.4.2011/379) 6 §:n mukaan avotulta ei saa tehdä toisen maalle ilman lupaa, jollei siihen ole pakottavaa tarvetta. Kansallispuistoissa on erikseen merkitty sallitut tulentekopaikat. Ulkoilureittien varsilla saattaa olla laavuja tai rakennettuja nuotiopaikkoja, joissa tulenteko on sallittua.

Kulkeminen ja leiriytyminen eivät ole mahdollista erityiseen käyttöön otetulla alueella. Erityisessä käytössä olevalla alueella tarkoitetaan piha-alueen ja tontin lisäksi

esimerkiksi rakennuspaikkaa, puutarhaa, varastoaluetta, laitoksen aluetta, liike- ja teollisuusaluetta sekä vastaistutettuja metsäalueita. Ratkaisevaa ei ole alueen suunniteltu käyttötarkoitus esimerkiksi kaavoituksessa, vaan sen nykyhetken mukainen käyttö. Yleiskäyttöön kuuluu tilapäisyys, minkä vuoksi se on omistajan oikeuteen nähden aina väistävää. Yleiskäyttö on väistämismahdollisuuden vuoksi nähtävä enemmänkin mahdollisuutena kuin tosiasiallisen etuna. (Laaksonen 1999, 166–167.)

Eräänlaisena kulkemisoikeuden johdannaisena voidaan pitää myös luonnonvaraisten ja rauhoittamattomien luonnontuotteiden yleiskäyttöoikeuteen perustuvan hyödyntämisen sallittavuutta. Luonnontuotteita saa kerätä ja poimia vapaasti siellä, missä liikkuminenkin on sallittua. Luonnontuotteiden keräämisestä on maininta myös kirjoitetussa oikeudessa. Rikoslain (RL) 28 luvun 14 § jokamiehenoikeuksista rajaa varkauden, kavalluksen ja luvattoman käytön tunnusmerkistöjä. Mainitut kriminalisoinnit eivät koske RL 28:14 §:n mukaan maassa olevien kuivien risujen, maahan pudonneiden käpyjen tai pähkinöiden taikka luonnonvaraisten marjojen, sienten, kukkien tai jäkälää ja sammalta lukuun ottamatta, muiden sellaisten luonnontuotteiden keräämistä toisen maalta. Luonnontuotteiden keräämisen osalta on otettava huomioon myös luonnonsuojelulakiin ja sen nojalla annettuun asetukseen (14.2.1997/160) sisältyvä luettelo rauhoitetuista kasveista sekä niiden keräämistä koskeva rangaistussäännös. Luonnontuotteiden keräämistä on maa- ja metsätalousministeriön päätöksellä mahdollista rajoittaa sellaisilla Lapin läänin alueilla, joilla luonnonvaraisten tuotteiden keräilyllä on paikallisen väestön toimeentulon kannalta huomattava merkitys (laki luonnonvaraisten tuotteiden keräämisen rajoittamisesta eräissä tapauksissa (332/1955) ja asetus (358/1995)). Päätöksellä voitaisiin rajata luonnontuotteiden vapaa kerääminen ainoastaan paikallis-

ta väestöä koskevaksi. Päätöksiä rajoituksista ei ole viimeaikoina tehty. Maa- ja metsätalousministeriö on viimeksi vuonna 1994 rajoittanut hillojen poimintaa Enontekiön kunnan alueella paikallisen väestön toimeentulon turvaamiseksi. (Maa- ja metsätalousministeriön päätös Dnro 1848/672/94, vrt. päätös Dnro 2964/672/95, jolloin hillojen poimintaa rajoittavaa päätöstä ei enää tehty, sillä ”kiellon merkitys on käytännössä paikallisen väestön edun kannalta vähäinen eikä poiminnan kieltäminen edistä muutoinkaan alueen väestön elinkeinotoimintaa.”).

Sinänsä sallittujen luonnontuotteiden kerääminen voi tulla kyseenalaiseksi, mikäli kerääminen toteutetaan kasvin uudistumiskyky vaarantaen. Kasvit, marjat ja muut luonnontuotteet voidaan katsoa kuuluvaksi ainesosana kiinteistöön aina siihen asti kunnes ne on erotettu pääesineestä. (Zitting & Rautiala 1976, 37–41.) Luonnontuotteiden kerääminen voi siis yleiskäytön nojalla olla sallittua, jolloin erottaminen luo omistusoikeuden tuotteisiin niiden kerääjälle. Jos keräämällä vaarannetaan kerättyjen kasvien uudistumiskyky, voidaan tällaisen toiminnan tulkitta loukkaavan kiinteistön omistajan oikeuksia omaisuutensa ainesosiin, eikä se siten ole enää haitattoman yleiskäytön piirissä. Uusiutumisen vaarantamisella on myös luonnonsuojelullinen aspekti. Esimerkiksi lääketeollisuuden tarpeisiin hyödynnettävän Suomessa luonnonvaraisena kasvavan lihansyöjäkasvi kihokin olemassaolo on kansainvälisesti todettu vaarantuneen. Lääketeollisuuden näkökulmasta raaka-aineiden saanti ei voi perustua epävarmaan ja lajin olemassaolon vaarantavaan hankintaan (keräilyyn). Erityisesti jo vaarantuneiden lajikkeiden tuotantotapa on pyrittävä järjestettävä kestävältä pohjalta.

Jokamiehenoikeuksia voi lähtökohtaisesti käyttää hyväkseen myös ansaitsemistaroituksessa tai kaupallisessa tarkoituksessa. Oikeuskirjallisuudessa jokamiehenoikeuk-

sien kaupallinen hyödyntäminen on vakiintuneesti tunnustettu silloin, kun se tapahtuu yksittäisten kansalaisten toimesta (Vihervuori 2001, 708 ja Laaksonen 1999, 167). Vaikeammaksi kysymyksen tekee toiminta, joka on organisoitua ja pyrkii liiketaloudelliseen voittoon. Konflikteja on käytännössä aiheutunut muun muassa järjestetystä marjanpoiminnasta, jossa liiketaloudelliseen voittoon pyrkivä organisaatio kokoaa tietylle alueelle kymmeniä tai jopa satoja marjanpoimijoita. Maanomistajat ja muut paikalliset asukkaat ovat kokeneet toiminnan jokamiehenoikeuksien vastaisena. Keskeistä toiminnan arvioinnissa jokamiehenoikeuksien näkökulmasta on sen objektiivinen haittattomuus.

Kaivoslain mukainen etsintätyö erityiskysymyksenä

Kaivoslaissa säädetään jokaiselle oikeus kaivosmineraalien löytämiseksi tehdä toisenkin alueella etsintätyötä, jos toimenpiteistä ei aiheudu vahinkoa eikä vähäistä suurempaa haittaa tai häiriötä. Etsintätyöllä tarkoitetaan geologisia mittauksia ja havaintoja sekä vähäisten näytteiden ottamista. Etsintätyötä ei kuitenkaan saa maan pinnalla tehdä:

- 1) hautausoimilaissa (457/2003) tarkoitettulla hautausmaalla eikä yksityiseen hautaan kuuluvalla alueella eikä 50 metriä näitä lähempänä;
- 2) puolustusvoimien käytössä olevalla alueella tai sellaisella Rajavartiolaitoksen hallitsemalla alueella, jossa liikkumista on rajoitettu tai se on kielletty, taikka 100 metriä lähempänä tällaista aluetta;
- 3) alueella, jolla liikkumista on rajoitettu tai jolle sivullisilta on pääsy kielletty;
- 4) yleisessä käytössä olevalla liikenne- ja kulkuväylällä;
- 5) 150 metriä lähempänä asumiseen tai työntekoon tarkoitettua rakennusta tai muuta näihin rinnastettavaa tilaa ja niihin liittyvää, yksityistä piha-aluetta taikka täl-

laisen rakennuksen paikkaa, jota varten on myönnetty maankäyttö- ja rakennuslaissa tarkoitettu rakentamiseen tarvittava lupa ja rakentaminen on aloitettu;

6) puutarhatalouden käytössä olevalla alueella;

7) 50 metriä lähempänä yleistä rakennusta tai laitosta taikka yli 35 000 voltin jännitteistä sähkölinjaa tai muuntoasemaa;

8) muulla 1-7 kohtaa vastaavalla erityiseen käyttöön otetulla alueella. (kaivoslaki 7 §)

Etsintätyötä saa kuitenkin tehdä 2 momentin 2-8 kohdassa tarkoitettulla alueella asiassa toimivaltaisen viranomaisen tai laitoksen taikka asianomaisen oikeudenhaltijan suostumuksella.

Etsintätyöstä vastaavan on ennen 7 §:ssä tarkoitettua näytteenoton aloittamista tehtävä kirjallinen ilmoitus etsintätyön kohteena olevaan alueeseen (etsintäalue) kuuluvan kiinteistön omistajalle ja haltijalle, jonka etua tai oikeutta asia saattaa koskea.

Ilmoituksessa on esitettävä etsintätyöstä vastaavan yhteystiedot, etsintäalueen tiedot ja näytteenottoa koskeva suunnitelma. Suunnitelman tulee sisältää tiedot käytettävistä välineistä ja menetelmistä, näytteenoton aikataulusta ja tutkimuksen kohteena olevasta kaivosmineraalista. (kaivoslaki 8 §.) Kaivoslain 8 §:n edellytysten johdosta etsintätyössä ei ole varsinaisesti kyse jokamiehenoikeudesta, vaikka tätä käsitettä yleisesti käytetäänkin.

Jokamiehenoikeuden edellytyksenä oleva haittattomuus esimerkkien valossa

Maan tavan mukaan haittattomuuden arvioinnissa kriteereinä on pidetty jatkuvuutta ja säännönmukaisuutta. Näitä tekijöitä eivät rikosoikeudelliset kriminalisoinnit välttämättä kykene huomioimaan. Jatkuvuus ja säännönmukaisuus on yleensä liitetty organisoituun toimintaan. Viimeaikaisessa jokamiehenoikeuksiin liittyvässä keskustelussa on noussut esiin rajanveto-ongelmia, jotka

liittyvät nimenomaan liiketaloudelliselta pohjalta organisoituun yleiskäyttöön nojaavaan toimintaan. Toiminnan kaupallinen luonne ei sinänsä tee siitä yleiskäytön vastaista. Esimerkiksi luonnontuotteiden yksityisluonteinen kerääminen kaupallisesti on ollut vanhaakaan merkittävä sivulinkeino. Kaupallisuus ei ole sellainen kriteeri, joilla luonnontuotteiden yleiskäyttöä voitaisiin rajata. Kaupallista toimintaa, kuten kaikkea jokamiehenoikeuksiin nojaavaa toimintaa, on arvioitava sen mahdollisesti aiheuttaman haitan näkökulmasta. Organisoidusta toiminnasta saattaa helposti aiheutua sellaisia vaikutuksia, että haitattomuuskynnys ylittyy. Laajamittaiseen organisoituun toimintaan liittyvät tyypillisesti suuret ihmismäärät sekä alueen toistuva ja tehokas käyttö.

Organisoidun toiminnan sallittavuuden arviointiin voidaan etsiä analogisia esimerkkejä lainsäädännöstä ja oikeuskäytännöstä. Seuraavassa haitattomuuskynnyksen ylitymistä arvioidaan viiden esimerkin kautta: (i) ratsastus yksityistiellä, (ii) moottoriliikenne vesistöissä ja jääpeitteisellä alueella, (iii) kaupallisesti organisoitu kalastusretki, (iv) kaupallisesti organisoitu koskenlasku sekä (v) suunnistuskilpailujen järjestäminen.

(i) Yksityisteiden käyttöoikeus yleiskäytön nojalla on aiheuttanut epäselvyyttä ratsulla tai hevoskulkuneuvolla tapahtuvan liikkumisen osalta. Vastausta hevosella tapahtuvan liikkumisen sallittavuuteen on pyritty hakemaan toiminnan toistuvuuden ja haitattomuuden kautta. Yksityistielain (15.4.1962/358) 4 §:n mukaan laki ei aiheuta muutosta siihen, mitä toisen maalle astumisesta ja siellä liikkumisesta on katsottava olevan voimassa. Yksityisteillä liikkuminen yleiskäyttöoikeuksien nojalla on siis sallittua samalla tapaa kuin maastossakin: jalan, hiihtäen ja muulla näihin verrattavalla tavalla. Hevosella liikkumista pidetään yleiskäyttöoikeuksien näkökulmasta kuitenkin rajatapauksena, jolloin liikkumisen sallittavuus on ratkaistava yksittäistapauksit-

tain. (HE 163/2002 vp, kohta 1.2 Yksityistien käyttäminen toimintaan, josta aiheutuu vähäistä suurempaa haittaa sekä tähän liittyvät valiokuntien lausunnot PeVL 49/2002 vp. ja LiVM 24/2002 vp.) Arvioinnissa on otettava huomioon, että hevonen kuluttaa tietä ja maastoa huomattavasti ihmistä enemmän. Yksittäisen ratsukon liikkuminen maastossa olemassa olevia polkuja pitkin tuskin kuitenkaan aiheuttaa sellaista maaston kulumista, joka ylittäisi haitattomuuskynnyksen. Kuntopoluilla tai yleiseen käyttöön kunnostetuilla laduilla ratsastus on järjestyslain (27.6.2003/6) 15 §:n mukaan kuitenkin kiellettyä.

Säännöllinen samoille alueille kohdistuva ratsastus voi ylittää haitattomuuskynnyksen, erityisesti jos kyse on toistuvasta ja organisoidusta toiminnasta. Laaksosen (1999, 170) mukaan yhteisön, yhdistyksen tai muun organin (sis muun kuin yksityishenkilön tai perhekunnan) toiminnan toistuvuus ja säännöllisyys riippumatta siitä, onko se kaupallista vai harrastuksenomaista, rajaa sen yleiskäytön ulkopuolelle. Yksityisteillä ongelmalliseksi on koettu erityisesti hevosurheilutoiminta, joka kuluttaa tienpintaa ja lisää siten tienpitokustannuksia. Suomen tieyhdistyksen suosituksen mukaan hevosurheilutoiminnan harjoittajan, esimerkiksi ravi- tai ratsutallin, tulisi olla säännöllisesti käyttämiensä yksityisteiden tiekuntien osakas ja osallistua tätä kautta tienpidon kustannuksiin kulutuksensa mukaisessa suhteessa. Kun järjestetyltä pohjalta toimiva hevosurheilu objektiivisesti arvioiden aiheuttaa yksityistielle vähäistä suurempaa kulumista, olisi tienkäytöstä ja mahdollisista korvauksista aina sovittava.

(ii) Moottoriliikenne vesistöissä ja jääpeitteisellä vesialueella on sallittua ilman vesialueen omistajan lupaa. Tämä yleiskäyttöoikeus on huomattava laajennus maa-alueiden yleiskäytöstä, jossa moottorikulkuneuvolla tapahtuva liikenne teiden tai perustettujen reittien ulkopuolella edellyttää pääsään-

töisesti aina maanomistajan suostumusta. (vesiliikennelaki (20.6.1996/463) 4 § ja vrt. maastoliikennelaki (22.12.1995/1710) 4 §.) Vesiliikennelain 21.1 §:n mukaan moottori-käyttöisellä vesikulkuneuvolla suoritettavien kilpailujen taika harjoitusten toistuvaan tai pysyvään järjestämiseen samalla vesialueella on haettava, mahdollisen muun luvan lisäksi, kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen lupa. Lupaa ei kuitenkaan tarvita tätä tarkoitusta varten kaavoitetulle alueelle tai mikäli toiminnalle on ympäristölupa. Mainitun säännöksen toinen momentti säättää luvan ehdottomaksi edellytykseksi vesialueen omistajan antaman suostumuksen.

Vesiliikennelain sääätämisperusteluissa toistuvalla tilaisuudella tarkoitetaan kilpailua tai harjoitusta, joka järjestetään useammin kuin yhden kerran saman kesän aikana. Toistuvaksi määriteltiin myös tilaisuudet, jotka järjestetään vuosittain säännöllisesti. Lainsäätäjällä on vesiliikenteen osalta pyrkinyt määrittelemään toistuvuuden käsitettä ja ennakoitua toistuvan ja järjestetyn toiminnan aiheuttavan sellaista haittaa, että toiminta rajautuu yleiskäytön ulkopuolelle. Toistuvuudelle löydetään siis vesiliikennelaista seuraava sisältö: useammin kuin kerran vuodessa tai useana vuonna peräkkäin. Tätä käsitteellistä sisältöä voidaan käyttää hyödyksi arvioitaessa myös muun toiminnan rajoja jokamiehen oikeuksien näkökulmasta. Esimerkiksi matkailuyrittäjien järjestämät ohjatut kiipeily- tai maastopyöräilyretket saattavat kohdistua toistuvasti samoille kiinteistöille, joilla on tarkoitukseen soveltuvia luontoarvoja. Myös organisoitu marjanpaiminta kohdistuu tyypillisesti vuosittain samoille hyviksi havaituille paikoille.

(iii) Kalastuslain 8 §:ssä (12.12.1996/1045) säädetään tietyin rajoituksin onkiminen, pilkkiminen ja rajoitettu viehekalastus sallituksi ilman kalastusoikeuden haltijan lupaa yksityiselläkin vesialueella. Säännöksen mukaan onginta-, pilkintä- ja viehekalastuskilpailuja sekä muita vastaavia järjestettyjä tilaisuuksia

varten on kuitenkin saatava kalastusoikeuden haltijan lupa.

KKO:2006:70:

1) A, jonka elinkeinotoimintaan kuului opastettujen kalastusretkien järjestäminen, oli kolmen asiakkaansa kanssa harjoittanut viehekalastusta noin 20 minuutin ajan toisen vesialueella. Kullakin kalastajalla oli ollut käytössään yksi vapa ja viehe. A:n toimintaa pidettiin kalastuslain 8 §:n 1 momentissa tarkoitettuna järjestettynä tilaisuutena, jolloin viehekalastukseen olisi tarvittu kalastusoikeuden haltijan lupa. A tuomittiin luvattomasta pyynnistä.

2) Tapauksessa syyttäjä oli vaatinut A:lle rangaistusta luvattomasta pyynnistä sillä perusteella, että A oli luvattomasti kalastanut toisen kalavedessä ilman kalastusoikeuden haltijan lupaa. A:n elinkeinonharjoittajana asiakkailleen järjestämä retki oli syyttäjän mukaan ollut kalastuslaissa tarkoitettu järjestetty tilaisuus, jolloin viehekalastukselle tulee saada vesialueen omistajan ja haltijan lupa. A:n mukaan toiminta oli ollut sellaisesta kalastuslain 8 §:n 1 momentissa tarkoitettua, yhdellä vavalla, kelalla ja vieheellä harjoitettua viehekalastusta, johon jokaisella on oikeus muullakin kuin yleisellä vesialueella. A siis viittasi kalastuslaissakin tunnustettuun yleiskalastusoikeuteen, jota vakiintuneesti Suomessa pidetään jokamiehen oikeutena.

3) Käräjäoikeus hylkäsi syytteen. Perusteluissa todettiin, ettei A:n toiminta ollut haitannut vesialueen omistajan omaa käyttöä eikä kalastus ollut mennyt pidemmälle kuin oli ollut välttämätöntä virkistyskäytön tyydyttämiseksi. Siten A:n toiminta kalastusoppaana, ottaen huomioon osallistujien määrä, toiminnan jatkuvuus ja säännönmukaisuus, ei edellyttänyt kalastusoikeuden haltijan lupaa. A:n opastama kalastus ei ollut rinnastettavissa onginta-, pilkintä- tai viehekalastuskilpailuun. A:lla ja kullakin asiakkaalla oli ollut oma läänikohtainen

viehekalastuslupa. Näillä perusteilla A ei ollut luvattomasti kalastanut toisen kalavedessä.

4) Syyttäjä ja vesialueen omistaja valittivat tuomiosta hovioikeuteen. Hovioikeus ei muuttanut kärjääoikeuden tuomiota. Perusteluissaan hovioikeus tosin toteaa, viitaten kalastuslain valmisteluaineistoon, että kalastuslain 8 §:n 1 momentin lopussa olevan luvanvaraisuussäännöksen tulee kattaa myös sellaiset tilanteet, joissa jokin yritys järjestää organisoitua viehekalastusta toisen vesialueella. Luvanvaraisuutta harkittaessa tulee osallistujien määrän lisäksi ottaa huomioon toiminnan jatkuvuus ja säännönmukaisuus. Hovioikeuden mielestä A:n yritys harjoitti juuri tällaista toimintaa. Myös kalastusretkille osallistuvien kokonaismäärä oli todennäköisesti vähäistä merkittävästi suurempi. Asiassa esitetystä selvityksestä ilmeni kuitenkin, että A oli erehtynyt pitämään tekoaan sallittuna. Asiassa esitetystä aineistosta ilmeni lisäksi, että eri viranomaiset olivat saattaneet tulkita kalastuslakia eri tavalla ja A oli saattanut saada Uudenmaan työvoima- ja elinkeinokeskuksesta virheellisen lain tulkintaa koskevan neuvon. A:n erehtymistä oli mainitut seikat huomioon ottaen pidettävä ilmeisen anteeksiannettavana ja hän oli rikoslain 4 luvun 2 §:stä (515/2003) ilmenevällä tavalla rangaistusvastuusta vapaa.

5) Syyttäjä sai valitusluvan korkeimpaan oikeuteen ja vaati edelleen A:lle rangaistusta luvattomasta pyynnistä. Korkeimman oikeuden perustelujen mukaan A:n omista lausumista ilmenee, että hän on elinkeinonharjoittajana järjestänyt organisoitua, yrityksensä asiakkaille suunnattua viehekalastusta, joka on ulottunut myös yksityiselle vesialueelle. A:n toiminta kalastusretkien järjestämisessä on jatkuvaa ja säännönmukaista, minkä perusteella korkein oikeus katsoo, että tämänkaltaisessa toiminnassa on kysymys kalastuslain 8 §:n 1 momen-

tissa tarkoitettusta järjestetystä tilaisuudesta, johon on saatava myös kalastusoikeuden haltijan lupa. A tuomittiin luvattomasta pyynnistä. Arvioinnissa ei annettu merkitystä sille, missä määrin vain lyhyen aikaa kestänyt kalastus loukkasi tosiasiallisesti kalastusoikeuden haltijan oikeuksia.

6) Korkeimman oikeuden ratkaisu syntyi äänestyksen jälkeen (3-2). Erimieltä olleet oikeusneuvokset eivät katsoneet luvattoman pyynnin tunnusmerkistön täyttyneen muun muassa seuraavilla perusteilla. Tilaisuus ei kestopa ja osanottajien lukumäärän puolesta vastaa kalastuslain 8.1 §:ssä esimerkkinä mainittuja kalastuskilpailuja. Myöskään mitään tosiasiallista haittaa kalastusoikeuden haltijalle ei ole aiheutunut. Syytteessä ei myöskään ollut kysymys harjoitetusta toiminnasta kokonaisuudessaan, vaan A:lle oli vaadittu rangaistusta ainoastaan yhdestä tilaisuudesta.

Toiminnan jatkuvuus ja säännönmukaisuus olivat ne keskeiset argumentit, joilla toiminta rajattiin yleiskäyttöoikeuksien ulkopuolelle. Tapaus on haitattomuuskynnyksen kannalta sikäli mielenkiintoinen, että toiminnan tosiasialliselle haitallisuudelle kalastusoikeuden haltijan näkökulmasta ei annettu lainkaan painoarvoa. Ratkaisu ja sen argumentaatio tukevat siten Laaksosen edellä esitettyä tulkintaa, jonka mukaan järjestetyn toiminnan toistuvuus ja säännönmukaisuus rajaavat sen automaattisesti yleiskäyttöoikeuksien ulkopuolelle. Organisoitu toiminta voisi siten tukeutua jokamiehenoikeuksiin ainoastaan satunnaisena.

(iv) Ruotsissa jokamiehenoikeusinstituutio on Suomeen verrattavissa ja kaupallisesti organisoidun toiminnan tukeutuminen jokamiehenoikeuksiin on myös siellä herättänyt keskustelua. Ongelma on ajankohtaistunut, kun jokamiehenoikeuksia hyödynnetään kaupallisesti esimerkiksi turismin tarpeisiin. Bengtssonin mukaan ongelman oikeudellises- sa arvioinnissa on muistettava jokamiehen-

oikeuden historiallinen tausta, joka perustuu yksittäisten henkilöiden yleiskäyttöoikeuksiin, eikä toisen omistaman maan kaupalliseen hyödyntämiseen. Vaikka yksittäisen henkilön toiminta tapahtuisi jokamiehenoikeuksien rajoissa, voi suuremman joukon samanaikainen rajatun alueen käyttö ylittää haitattomuuskynnyksen. Bengtsson viittaaakin Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisuun NJA 1996 s 495. Tuomioistuin totesi, ettei jokamiehenoikeuksien kaupalliselle hyödyntämiselle ole lähtökohtaisesti estettä, mutta maanomistaja voi kieltää sellaisen intensiivisen käytön, joka aiheuttaa vahinkoa ja merkityksellistä haittaa. Ruotsin korkein oikeus siis liittyy jokamiehenoikeuksiin haitattomuusvaatimuksen ja tämän ylittymiseen otettiin kantaa seuraavassa tapauksessa. (Bengtsson 2004, 10-12.)

NJA 1996 s 495 (NJA 1996:83):

1) Tapauksessa oli kysymys järjestetyn koskenlaskun aiheuttamasta haitasta kiinteistölle, jossa tarkoitukseen soveltuvat koskipaikat sijaitsivat. Vastajana oli elinkeinonharjoittaja, joka vuokrasi kumiveneitä ja kajakkeja koskenlaskua varten ja ohjasi vuosittain suurehkon määrän asiakkaitaan kantajan kiinteistöllä sijaitseviin koskipaikoihin. Kantaja vaati oikeutta kieltämään elinkeinonharjoittajaa järjestämästä organisoitua koskenlaskun ja siihen liittyviä oheistoimintoja hänen omistamallaan kiinteistöllä, koska siitä aiheutuu merkittävää haittaa. Haitaksi esitettiin muun muassa maaston merkittävä kuluminen sekä kosken kalakannan häiriintyminen. Asiakkaat laskevat noin 200 metrin pituisia koskea useita kertoja, jolloin he kulkevat toistuvasti rantaa pitkin lähtöpaikalle. Vuosittain koskea laskee useampi tuhat henkilöä. Kantaja tunnustaa yksittäisille käyttäjille oikeuden alueensa hyödyntämiseen koskenlaskua varten jokamiehenoikeuden nojalla. Kantajan käsityksen mukaan jokamiehenoikeudet eivät kuitenkaan koske viranomaisia, organisaatioita tai yrityksiä.

Liiketaloudellisen toiminnan järjestäjä ei voi ilman maanomistajan lupaa tukeutua pelkän jokamiehenoikeuden nojalla toisen omistamaan kiinteistöön.

2) Käräjäoikeus hylkäsi kantajan vaatimuksen toiminnan kieltämisestä. Alioikeuden käsityksen mukaan vahingonkorvaus- tai kieltotuomion arvioinnissa on kysymys siitä ylittääkö toiminta sen, mitä jokamiehenoikeuden nojalla on siedettävä. Asiassa ei ole merkitystä sillä, onko käyttäjinä yksityishenkilöt vai onko toiminta organisoitua. Kanavoidun toiminnan järjestäjältä voidaan vaatia vahingonkorvausta, jos haittaa on aiheutunut yli sietokynnyksen. Alioikeus kuitenkin hylkää vaatimuksen toiminnan täydellisestä kieltämisestä. Hylkäystä perustellaan sillä, että näyttöä ei ole esitetty koskenlaskun määrästä eikä ajankohdista ja kantaja itsekin suhtautui suopeasti yksittäisten henkilöiden harjoittamaan koskenlaskuun.

3) Kantaja valitti tuomiosta hovioikeuteen, joka muutti alioikeuden tuomiota. Hovioikeuden mukaan organisoidun toiminnan järjestäjällä ei ole oikeutta ilman koskikiinteistön omistajan lupaa järjestää koskenlaskua, jonka vaikutukset kohdistuvat koskikiinteistön alueelle. Elinkeinonharjoittajaa kiellettiin jatkamasta koskenlaskun järjestämistä sakon uhalla. Hovioikeus punnitsi perusteluissaan omaisuudensuojaa sekä jokamiehenoikeuksia ja totesi, että haitasta on riittävä näyttö ja se ylittää sen, mitä jokamiehenoikeuksien nojalla on kohtuullista sietää.

4) Elinkeinonharjoittaja valitti tuomiossa korkeimpaan oikeuteen. Korkeimman oikeuden ratkaisun osaksi otetussa esittelijän muistiossa todetaan, että Ruotsin voimassaolevan oikeuden mukaan ei ole lähtökohtaisesti mahdollista kieltää organisoitua ulkoilutoiminnalta jokamiehenoikeuksien hyödyntämistä. Tämän vuoksi organisaatiolta tai yksityiseltä henkilöltä

ei voida kieltää sellaista kaupallistakaan toimintaa, joka tukeutuu jokamiehenoikeuksiin, ellei toiminta ylitä yleiskäyttöön liittyvää niin sanottua sietämisvelvollisuutta. Korkeimman oikeuden tuomiosta käy ilmi, että tässä tapauksessa vastaajan olisi kuitenkin tullut ymmärtää toimintansa aiheuttavan selvästi sellaista haittaa, jota kiinteistön omistajan ei tarvitse jokamiehenoikeuden nojalla sietää. Vastaajaa kiellettiin sakon uhalla jatkamasta toimintaansa ilman koskikiinteistön omistajan lupaa.

(v) Suunnistuskilpailujen järjestäminen on maan tavan mukaan vaatinut maanomistajan suostumuksen. Järjestetyt suunnistuskilpailut eivät täytä yleiskäytön tilapäisyyden ja yksityisyyden tunnusmerkkejä, vaan ovat ohjattua joukkoliikuntaa. Suuren ihmismäärän liikumisen samanaikaisesti tietyllä alueella katsotaan ennakoivan haittamuuskynnyksen ylittymistä. (Laaksonen 1980, 97-99; 1999, 169.) Maanomistajan on oman toimintansa suunnittelun kannalta tarpeellista tietää, jos suurempi joukko ihmisiä liikkuu hänen hallitsemallaan alueella. Suuren ihmismäärän väistämisvelvollisuuden toteutuminen voi olla ongelmallista esimerkiksi maanomistajan teettäessä alueella koneellisia metsätöitä. Samoin tällainen joukkoliikuntatapahtuma voi kuluttaa maastoa aiheuttaen vähäistä suurempaa haittaa.

Joukkoliikuntatapahtuma, esimerkiksi suunnistuskilpailu, voidaan tulkita yleisötillaisuudeksi, josta järjestyslain mukaan on tehtävä ilmoitus paikkakunnan poliisille (järjestyslaki 2 §). Suunnistusliitto on pyrkinyt ohjeistamaan kilpailujen järjestäjiä ja ratamestareita järjestetyn joukkoliikunnan luvanvaraisuudesta. Suunnistuksen lajisääntöjen (Suomen suunnistusliitto 2009) mukaan ”ennen kilpailun hakemista on hankittava maanomistajilta ja oikeuksien haltijoilta luvat tiestön, kilpailukeskuksen, lähtö-, maali- ja paikoitusalueiden käyttöön sekä

varmistauduttava varsinaisen kilpailumaaston käyttömahdollisuudesta”. Suostumus yksityistiestön ja kilpailukeskusten käyttämiseen on jo kirjoitetun lainsäädännön mukaan välttämätöntä moottoriajoneuvoilla tapahtuvan liikenteen vuoksi. Varsinaisen kilpailumaaston käyttömahdollisuudesta varmistautumisen voidaan katsoa viittaavan sekä laji- ja kilpailuteknisiin seikkoihin että maanomistajien suostumukseen. Lajisääntöjä täsmentävät suunnistuskilpailun ympäristö-ohje ja sitä täydentävä suunnistustapahtumaan liittyvä lainsäädäntö -dokumentti (Suomen suunnistusliiton verkkosivut; www.suunnistusliitto.fi), joita kilpailunjärjestäjän ja ratamestarin tulisi kilpailualueita suunniteltaessa noudattaa. Ohjeiden mukaan ennen kilpailujen järjestämistä alueiden, kiinteistöjen ja maaston käytöstä tulee sopia maanomistajien kanssa tapauskohtaisesti. Ohjeet kieltävät tapahtuman järjestämisen ilman maanomistajien ja metsästysoikeuden haltijan suostumusta. Kun maanomistajilta on saatu suostumus alueen käyttämiseen, voidaan ratasuunnittelussa ottaa huomioon maanomistajan herkästi vahingoittuva omaisuus, esimerkiksi viljelykset ja nuoret taimikot, sekä luonnonsuojelullisesti herkäät alueet.

Kaiken järjestetyn toiminnan yhteydessä on järjestäjällä vastuu tarvittavien suostumusten hankkimisesta. Toiminnan jatkuvuuden näkökulmasta olisi tärkeää pyrkiä ennalta ehkäisemään mahdolliset konfliktit omistusoikeuden ja jokamiehenoikeuksien välillä. Jos järjestäjä on epävarma kuuluuko toiminta yleiskäytön piiriin, on parempi konsultoida maanomistajia ja pyrkiä neuvotteluratkaisuun. Suunnistusliitto korostaa jatkuvan neuvotteluyhteyden ylläpitoa alueen merkittäviin maanomistajiin harrastustoiminnan kitkattoman jatkuvuuden turvaamiseksi. Tällainen neuvotteluyhteyden ylläpito olisi suositeltavaa kaikelle laajemmalle toiminnalle, joka tukeutuu jokamiehenoikeuksiin.

Lopuksi

Etsittäessä vastausta maa-alueilla tapahtuvan jokamiehenoikeuden ulottuvuuteen ja rajoihin on harkinnassa tukeuduttava sekä kirjoitettuun lakiin että maan tapaan. Rikosoikeuden kriminalisoinnit muun muassa hallinnan loukkauksesta ja vahingonteosta asettavat ehdottomat rajat jokamiehenoikeuksille. Yleiskäyttöoikeuksien keskeisimpänä edellytyksenä maan tavan mukaan puolestaan on haitattomuusvaatimus suhteessa muihin oikeuksien käyttäjiin, ympäristöön ja erityisesti alueen maanomistajiin. Haitattomuuskynnyksen arvioinnissa ei voida tukeutua pelkästään kirjoitetun lain säännöksiin, vaan maan tavalle ja tapauskohtaiselle arvioinnille on annettava merkitystä.

Haitattomuuskynnyksen ylittymisen arviointiin on edellä pyritty löytämään tulkittamalleja ja analogisia esimerkkejä lainsäädännöstä, oikeuskäytännöstä ja käytännön tilanteista. Haitattomuuden arviointi on haasteellista erityisesti organisoidun toiminnan yhteydessä. Edellä esitettyjen esimerkkien perusteella jatkuvuus ja säännönmukaisuus on ymmärrettävä sellaisiksi tekijöiksi, jotka eräiden mielipiteiden mukaan jo sellaisenaan ilmentävät haitattomuuskynnyksen ylittymistä. Haitattomuusarvioinnissa on kuitenkin kiinnitettävä erityistä huomiota paikallisiin olosuhteisiin ja kunkin yksittäistapauksen erityisluonteeseen. Jatkuva ja säännönmukainen eli vähintään vuosittain toistuva järjestetty toiminta voi olla vaikutuksiltaan sellaista, että se ei voi tukeutua ainoastaan yleiskäyttöön ja vaatii näin ollen maanomistajan suostumuksen. Organisoitua toimintaa harjoittaessa järjestävän tahon olisi syytä pitää yllä neuvotteluyhteys käytettävän alueen oikeudenhaltijoihin ja tulkinnanvaraisessa tilanteessa pyydettävä toiminnalle maanomistajan suostumus. Ennakoivalla ja neuvottelevalla toimintakulttuurilla voidaan vähentää riskiä konfliktien syntymiseen.

Kirjallisuus

- Aarnio, A. 1989. Laintulkinnan teoria. WSOY, Juva.
- Bengtsson, B. 2004. Allemansrätten – Vad säger lagen? Naturvårdsverket, Solna.
- Hyvönen, V. 1993. Maaomaisuuden perustuslainsuoja. Gummerus, Jyväskylä.
- Hyvönen, V. 2001. Kiinteistönmuodostamisoikeus II. Gummerus, Jyväskylä.
- Jyränki, A. 2000. Uusi perustuslakimme. Jura nova, Jyväskylä.
- Kuusiniemi, K. 2001. Ympäristöoikeus oikeudenalana. Teoksessa: Kuusiniemi, K., Ekroos, A., Kumpula, A. & Vihervuori, P. (toim.), Ympäristöoikeus. WSOY Lakitieto, Juva.
- Laaksonen, K. 1999. Jokamiehenoikeudet, laki ja perustuslaki. Teoksessa: Hyvönen, V.O. (toim.), Juhlajulkaisu. Gummerus, Jyväskylä.
- Laaksonen, K. 1980. Toisen maan yleiskäytöstä. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Laaksonen, K. 1998. Kiinteän omaisuuden perustuslainsuoja. Lakimiesliiton kustannus, Jyväskylä.
- Lappi-Seppälä, T. 1999. RL 28: Varkaus, kavallus ja luvaton käyttö. Teoksessa: Heinonen ym. (toim.) Rikosoikeus. Juva.
- Majanen, M. 1999. Kätkemisrikokset. Teoksessa: Heinonen, Koskinen, Lappi-Seppälä, Majanen, Nuotio, Nuutila & Rautio (toim.), Rikosoikeus. Werner Söderström lakitieto, Helsinki.
- Määttä, T. 1999. Maanomistusoikeus. Jyväskylä. VAI? Tutkimus omistusoikeusparadigmoista maaomaisuuden käytön ympäristöoikeudellisen sääntelyn näkökulmasta. Helsinki, Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 220.
- Nuutila, A.-M. 1999. Kunnian ja yksityiselämän loukkaaminen. Teoksessa: Heinonen, Koskinen, Lappi-Seppälä, Majanen, Nuotio, Nuutila & Rautio (toim.), Rikosoikeus. Werner Söderström lakitieto, Helsinki.
- Saraviita, I. 1998. Suomen perusoikeus-

järjestelmä. Pandecta, Rovaniemi.

Saraviita, I. 2000. Perustuslaki 2000. Lakimiesliiton kustannus, Jyväskylä.

Siltala, R. 2003. Oikeustieteen tieteentoria. Suomalainen lakimiesyhdistys, Vammala.

Suomen suunnistusliitto 2009. Suunnistuksen lajisäännöt. Suomen suunnistuliitto ry.

Tolonen, H. 2003. Oikeuslähdeoppi. WSOY lakitieto, Vantaa.

Vihervuori, P. 1998. Luonnon virkistyskäyttö. Teoksessa: Kuusiniemi ym. (toim.), Maa- vesi- ja ympäristöoikeuden käsikirja. Tietosanoma, Juva.

Vihervuori, P. 2001. Luonnon virkistyskäyttö. Teoksessa: Kuusiniemi ym. (toim.), Ympäristöoikeus. Tietosanoma, Juva.

Vihervuori, P. 2004. Oikeus ympäristöön:

kohdasta horisontaaliset suhteet. Teoksessa: Hallberg ym. (toim.) Perusoikeudet, Päivitetty versio (13.12.2004). WSOYpro.

Ympäristöministeriö 2007. Jokamiehen-oikeuden toimivuus. Ympäristöministeriön raportteja 19/2007.

Zitting, S. & Rautiala, M. 1976. Esi-neoikeuden oppikirja: yleinen osa. Suomen Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.

Virallisaineisto:

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yksityisistä teistä annetun lain muuttamisesta (HE 163/2002 vp)

Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993 vp)

